

(Nesten) alt går meget bedre ... faktisk

Leif Edward Ottesen Kennair
professor i psykologi, NTNU

Les denne boken. For humøret, for troen på fremtiden, for å dempe ideen om at ingenting nytter.

FOLK SOM ER opptatt av triste, dype, tungsindige ting, oppleves nok som langt mer intelligente og innsiktsfulle enn de som studerer det som man i mangel av et annet ord må kunne kalle lettsindige fenomener. Det er slik for meg i hvert fall: Jeg er mer seriøs som forsker når jeg forsker på seksuell trakassering og depresjon fremfor orgasmer og flørting.

Vi har langt flere ord for negative følelser enn for positive emosjonelle tilstander. Og av en eller annen merkelig grunn (ikke tving meg til å si ordet evolusjon, det er ille nok at jeg nesten sa ordet sex over) så er det slik at denne opptattheten av at alt er ille, er noe som svært lett blir provosert frem av tanken på at det faktisk går bra. Men faktisk går det bedre. Ja, tallene viser det: Vi opplever faktisk fremskritt.

Spektakulært

Det spektakulære ved dette, ut over hvor mange menneskeliv som reddes og bedres, så mye lidelse som er unngått, utryddelsen av død og fordervelse som foregår hver dag ... ok, la meg ikke være så ironisk, det er faktisk dette som er det virkelig spektakulære. Men poenget er altså at det er vanvittig – og det mener jeg i beste kliniske forstand – at vi ikke bare ikke vet det, men dette: Dersom en psykolog fra Harvard sier det høyt, så vil vi ikke tro det. Vi vil ikke høre det. Det kan ikke være sant. Som alltid, når man møter vitenskap som man støtes av: Om det skulle være sant, må ikke folk flest få vite det.

Nå går jo ikke alt bedre hele tiden. Det ville ikke være fremskritt, det ville være magi, påpeker Pinker. Det finnes en global bedring, men det finnes lokal stagnasjon og tilbakeslag. Og det er ikke slik at Pinker argumenterer for at det *må* være slik at det systematisk over tid vil gå bedre. Han mener bare at det har gjort det, og om det skyldes bestemte forhold ved vår psykologi, så bør vi passe på å verne om de prosessene som har gjort at alt (nesten) går så meget bedre nu.

Krig og fred og sånn

Vi ønsker oss stadig flere psykologer inn i samfunnsdebatten, selv om vi som profesjon trives best i skyggene. Med våre individuelle pasienter. Helst i privat praksis. Samtidig er det slik at vi som psykologer vet mye som er relevant for forståelsen av folks atferd, og dermed for samfunnet generelt. Det er derfor noe merkelig å se en kognitiv forsker, en lingvist, en evolusjonspsykolog tre ut av fagets strenge rammer og snakke om verden. At han skriver godt, er for lengst slått fast. At han er en av fagets store formidlere, finnes det liten tvil om. At han skulle skrive en hel bok om krig og fred og sånn, som i sin forrige bok *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*, 2011, overrasket meg mer den gang. Men denne oppfølgeren overrasker ikke noe særlig. Den er i stor grad en reaksjon på kritikken han møtte etter å ha slått fast at verden holder på å bli fredeligere, spesielt om man vurderer en enkelt persons sannsynlighet for å bli drept eller utsatt for vold. Som tross alt, på tross av all trass, er det mest relevante målet. Likevel var mange akademikere opptatt av å forsvare sitt syn om at det

er farligere og fælere nå enn før, basert på vanlige, menneskelige tankefeil – og kanskje behovet for å fremstå som dype.

Jeg tror at de som vil provoseres av boken, ville ha godt av å sjekke biasene sine, men det er jo ikke menneskelig å gjøre slikt

Hva var reaksjonen på det glade budskapet om fred? Ikke fordragelighet. Faktisk ble det stort sett avfeid og mistenkeliggjort. Dermed er det ikke så dumt at det er nettopp en professor i kognitiv psykologi som skriver om temaet. Han vet nemlig en del om hvordan vi kommer i skade for å tenke feil om ting. Hvordan vi fokuserer på farer og potensiell elendighet med større grad av oppmerksomhet enn på lange perioder med fred.

Katastrofer selger

Hans Rosling, den nylig avdøde svenske legen, professoren, statistikeren og formidler par excellence, er en av de store heltene i boken, akkurat som PRIO var den store helten i forrige bok om fred. Formidling er likevel ikke lett, selv for fremragende formidlere. Verken Rosling eller Pinker når frem med budskapet om at det går bedre. Min gamle tante, for eksempel, mener at ting var bedre før, selv om hun uten vansker kan fortelle hvor ille det var den gang da – uten sammenligning verre enn det er nå på svært mange områder. Aviser skriver om det som selger. I stor grad er det slik at det som skremmer, selger. Kriser, katastrofer, konflikter, død. Men stadig flere lever lenger, de lever sunnere, uten at det vil nødvendigvis ende i en befolkningskrise.

Stadig flere har det bedre. Stadig flere opplever stadig tryggere livssituasjoner med bedre livskvalitet. Stadig færre er fattige, syke eller utsatt for vold. Stadig flere får stadig bedre rettigheter. Og likevel er dette både vanskelig å formidle og nesten enda vanskeligere å få med seg. Mediene selger uro og frykt, akkurat som den kulørte pressen selger rykter, sex og lavt selvbilde. Det er vanskelig for en opposisjon å feire fremskritt, og fremskritt skjer på et kontinuerlig, men stillferdig vis. De utallige menneskene som ikke har dødd, når aldri forsidene.

Alt er imidlertid ikke rosenrødt. Pinker er genuint bekymret for enkelte sider ved miljøutviklingen, og spesielt utslipp av klimagasser. Han er samtidig talsperson for det som kalles miljørasjonalitet: Skal man løse problemene, er ikke det å tvinge folk tilbake til «gode gamle dager»-løsningen. Romantisering av fortid og konservering med romantiske motiver er neppe like effektive løsninger som utvikling og videre fremskritt: Hvor er man mest energiøkonomiske, hvor kan man ta seg råd til å verne natur?

Her er det samtidig en del politiske ømme tær som blir tråkket på – til høyre og til venstre. Blant romantikere og konservative og blant de naive symbol- og dydsposerende. Det er virkelig ikke politisk balansert, fra et norsk perspektiv: Pinker, som for eksempel Obama (jeg nekter å nevne andre presidenter i denne teksten), er nordamerikansk og liberal. Og, som Ole Jacob Madsen nok ville påpekt, individperspektivet oser. Det er samtidig neppe primært et politisk perspektiv han ønsker å fremme, men et fokus på opplysning, rasjonalitet, vitenskap og tall. Dette er også provoserende. Pinker er vitenskapspolitisk natur-/normalvitenskapelig orientert, selvsagt. Og det er for mange suspekt i seg selv. Og ikke minst: Han later som om han kan noe om filosofi og sånt. Jeg tror at de som vil provoseres av boken, ville ha godt av å sjekke biasene sine, men det er jo ikke menneskelig å gjøre slikt. Og i disse Twitter-tider er det en dyd å være provosert og sint fremfor rasjonell.

Farlig resignasjon

Boken har to viktige budskap. Det første er at vi har en merkelig psykologisk tendens til å være villige til å ofre svært mange enkeltskjebner til sult, fortvilelse og armod, basert på våre gode intensjoner og idealer. Det andre er at det alvorlige, negative, engstelige og frustrerte perspektivet på verden og utviklingen – dette kontinuerlige fokuset på at alt er galt, blir verre og stort sett er uopprettelig – former den politiske diskursen. Og derigjennom folks opplevelse av hvorvidt det nytter å bry seg, eller hvorvidt det er behov for enorme omveltninger. I stor grad bidrar svartmaling og krisemaksimering og fravær av formidling av hva som går bra, til å forme bevisstheten til velgermassen. Om det er verre og ikke kan bli mye bedre, så må noe radikalt gjøres, eller så kan man bare resignere. Det er farlige tendenser i et mediebilde som faktisk (det presenteres tall på det også) blir mer fokusert på elendighet, i en periode av verdenshistorien der alt faktisk preges av fremskritt.

Journalister skylder stort sett på desken når jeg tar opp dette med dem. Desken skal selge aviser og klikk. Men gjennom å gjøre leserne mer inn- og utgruppe-orientert, mer emosjonelle enn rasjonelle og mer dystopiske for å selge aviser, er den fjerde statsmakt i ferd med å bli demokratiets største utfordring. Fremfor å bli opplyste, blir vi solgt det vi vil ha. Men det er ikke nødvendigvis verken sant eller sunt. Og i tillegg til sport og kjendishysteri får vi manglende tro på samfunnene våre, mens vi lever i den beste perioden i verdenshistorien.

Noen ganger må man selvsagt kunne mene at det er viktig å drenere sumpen, noen ganger er kanskje revolusjon viktig. Det finnes absolutt ting som går dårlig. Det er ikke fremgang overalt hele tiden, det ville vært magisk, påpeker Pinker. Men det er kanskje lurt å lese denne boken ... for humøret, for troen på fremtiden, for å dempe ideen om at ingenting nytter, eller at man drenerer fantasi-sumper.